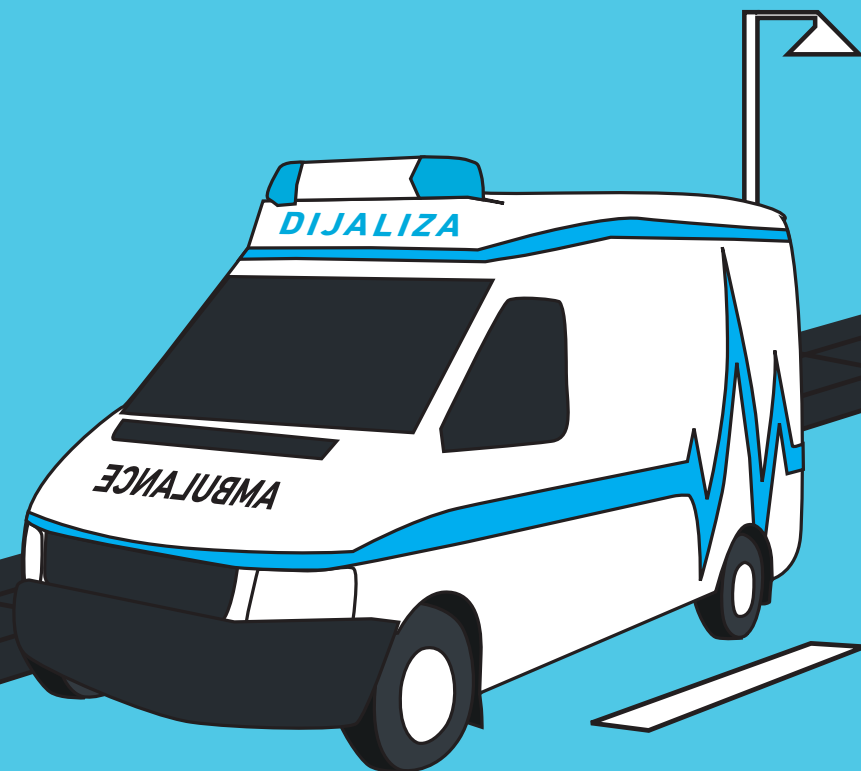

IZVEŠTAJ O PRAĆENJU JAVNIH NABAVKI U MINISTARSTVU ZDRAVSTVA

NABAVKA POTROŠNOG MATERIJALA ZA HEMODIJALIZU

MART 2019

IZVEŠTAJ O PRAĆENJU JAVNIH NABAVKI U MINISTARSTVU ZDRAVSTVA

NABAVKA POTROŠNOG MATERIJALA ZA HEMODIJALIZU

MART 2019

COPYRIGHT © 2019. Kosova Democratic Institute (KDI).

Demokratski institut Kosova zadržava sva prava i nije dozvoljeno da se nijedan deo ovog izdanja kopira ili prenese u bilo kakvom obliku, mehaničkom ili elektronskom, uključujući fotokopiranje ili bilo koji sistem čuvanja ili izvođenja materijala bez pismenog odobrenja izdavača. Publikacija se može reprodukovati ili preneti samo u slučaju upotrebe u nekomercijalne svrhe. Bilo kada i bilo ko bude koristio citate ili različite materijale ovog izdanja, dužan je da jasno navede izvor odakle su citati preuzeti ili materijale koji su korišćeni.

Za svaku pohvalu, primedbu, kritiku ili sugestiju, molimo vas da nas kontaktirate na sledeće načine:

Autor: Liridona Behrami

Objavljivanje ovog izveštaja je omogućeno uz podršku Britanske ambasade u Prištini. Mišljenja, nalazi i preporuke izražene u ovom izveštaju odgovornost su KDI-a i ne predstavljaju nužno stavove donatora

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA	6
UVOD	7
IZVRŠNI REZIME	9
METODOLOGIJA.....	12
TRANSPARENTNOST	13
ANALIZA UGOVORA	14
1. PREDTENDERSKA FAZA	14
2. TENDERSKA PROCEDURA	18
3. PROCENA I DODELA UGOVORA.....	18
UGOVOR SA PREGOVARANOM PROCEDUROM BEZ OBJAVLJIVANJA OBAVEŠTENJA ZA UGOVOR SA BROJEM NABAVKE 206-18-6370-115.....	20
1. PREDTENDERSKA FAZA	20
2. TENDERSKA PROCEDURA	21
3. PROCENA I DODELA UGOVORA.....	22
UGOVOR SA PREGOVARANOM PROCEDUROM BEZ OBJAVLJIVANJA OBAVEŠTENJA ZA UGOVOR SA BROJEM NABAVKE 206-18-8748-115.....	23
1. PREDTENDERSKA FAZA	23
2. TENDERSKA PROCEDURA	23
3. PROCENA I DODELA UGOVORA.....	23
ZAKLJUČCI	25
PREPORUKE	26

SPIŠAK SKRAĆENICA

UO	Ugovorni organ
EU	Evropska unija
TD	Tenderski dosije
FZO	Fond zdravstvenog osiguranja
KDI	Demokratski institut Kosova
RKJN	Regulatorna komisija za javne nabavke
OLL	Osnovna lista lekova
LOT	Broj jedinica jednog artikla, jedan jedini artikal, ili paket artikala pruženih kao jedan artikal
ZJN	Zakon o javnim nabavkama
MZ	Ministarstvo zdravstva
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
EO	Ekonomski operater
TRN	Telo za razmatranje nabavki
UKCK	Univerzitetski klinički centar Kosova
UBKSK	Univerzitetska bolnička i klinička služba Kosova
TI	Transparency International
AU	Administrativno uputstvo
SN	Službenik za nabavke

UVOD

Zdravstvo se smatra jednom od najvažnijih javnih službi za građane. Danas, kosovski građani, bez obzira što plaćaju poreze na raznim nivoima, u nedostatku javnih zdravstvenih usluga, moraju iz svog džepa da plaćaju lekove i privatne zdravstvene usluge. Ovo povećava potrebu za boljim upravljanjem, reformisanjem i nadzorom nad ovim sektorom.

U 2018. godini, iz državnog budžeta od 2.08 milijardi evra, samo 3% (ili 65.5 miliona evra) su izdvojena za sve zdravstvene troškove, uključujući i nabavku lekova¹. Ova politika osim što je nepovoljna, smatra se paradoksalnom, zbog činjenice da građani Kosova imaju najkraći životni vek u regionu, sa prosekom od 71 godine (u poređenju sa životnim vekom u Albaniji - 78, Bosni - 77, Makedoniji - 76 i Srbiji - 75)². Dodajmo ovde i stalan porast broja građana obolelih od teških bolesti usled životnih faktora kao što su hrana i vazduh³.

Za skoro 20 godina, ovaj primarni sektor za blagostanje građana, bio je ogovaran u vezi mnogobrojnih zloupotreba i monopola u nabavci lekova i potrošnog materijala, pod izgovorom patenata i primljene aparature na ime donacija⁴. Jedno takvo stanje je bilo više nego naglašeno i u sektoru hemodijalize, gde nabavka potrošnog materijala je urađena od istog ekonomskog operatara, pod nenormalno visokom cenom i koristeći zatvorene procedure, pod obrazloženjem da aparatura koja je na korišćenju ne podržava ostale opcije⁵.

ZA IZRADU OVOG IZVEŠTAJA, KDI je analizirao preko 500 dokumenata i publikacija, sa preko 300 stranica, bilo je na desetine sastanaka i telefonskih razgovora, na desetine komunikacija putem elektronske pošte, organizovao je fokus grupu sa akterima iz ove oblasti, podneo je dva zahteva za pristup javnim dokumentima itd.

Međutim, 2018. godine, Ministarstvo zdravstva je pokrenulo nekoliko inicijativa, u cilju poboljšanja gore navedenih problema. U aprilu 2018. godine, MZ je započelo procedure za izradu sekundarnog zakonodavstva, kojim bi se odredili plafoni cene lekova⁶, revidiranje Osnovne liste lekova⁷, kao i mogućnosti za otvaranje tendera, koji su istorijski sprovedeni jedno izvornim zatvorenim procedurama, a takođe su pokrenute i kaznene procedure o sukobu interesa i zloupotrebu službene dužnosti unutar ministarstva⁸.

1 Zakon br. 06/L-020 o budžetu Republike Kosovo za 2018. godinu, str. 18, dostupan na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/668E7D87-490C-4229-881B-E66CE614F4C1.pdf>

2 Svetska banka, "Pokazatelji svetskog razvoja". Dostupan na: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=XK&view=chart>

3 Povećava se broj obolelih od kancera, onkolozi su pronašli uzrok u hrani i vazduhu, KOHA, 27. maj 2018. godine, dostupan na: <https://www.koha.net/arberi/95681/rritet-numri-i-te-prekurve-nga-kanceri-onkologet-gjejne-shkaktare-ushqimin-e-ajrin/>; Na Kosovu se povećava broj obolelih od bubrega, KOHA 9. mart 2017., dostupan na: <https://www.koha.net/arberi/4624/ne-kosove-rritet-numri-i-personave-te-semure-nga-veshkat/>

4 Milioni koji su zloupotrebljeni skupim lekovima, Gazeta Zri, 18. oktobar 2018; dostupan na: <https://zeri.info/ekonomia/221433/milionat-qe-u-keqperdoren-me-barnat-e-shtrenjta/>

5 Ministarstvo zdravstva krši zakon u milionskom tenderu, dostupan na: <https://www.koha.net/arberi/73328/ministria-e-shendetesise-shkel-ligjin-ne-tenderin-milionesh/>

6 NACRT Administrativnog uputstva od 2. maja 2018. godine, dostupan na: <http://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=40359>

7 Procedure započete dana 6. avgusta 2018. godine

8 MZ je suspendovalo službenike uhapšene za zloupotrebu 1 milion evra, 16. novembar 2018. godine, dostupno na: <https://www.koha.net/arberi/129274/msh-ja-pezullon-zyrtaret-e-arrestuar-per-keqperdorim-te-mbi-1-milion-eurove/>

U cilju merenja uspeha i odražavanja izazova ovih inicijativa za reforme u Ministarstvu zdravstva, KDI je izabrao da se u ovom izveštaju bavi tenderom za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu.

Ovaj izveštaj analizira procedure koje su korišćenje za ovu nabavku, u cilju ocenjivanja ispunjavanja osnovnih principa javnih nabavki, što efikasnijeg korišćenja, po ekonomičnijem, transparentnijem i pravičnijem trošenju fondova i javnih resursa, a strogo se pridržavajući procedura i suštinskih uslova⁹.

⁹ Zakon br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092, član 1, Cilj

IZVRŠNI REZIME

Na Kosovu, svake godine, ima preko 800 pacijenata¹⁰ koji se leče u odeljenju za hemodijalizu, i značaj ovog postupka, koji se sprovodi kod pacijenata čiji su bubrezi privremeno ili trajno van funkcije¹¹. Imajući u vidu značaj ove usluge, trošak, monopol u nabavci potrošnog materijala, za više od jedne decenije, po prvi put je tender za ovu nabavku otvoren za tržište, izveštaj u nastavku odražava beneficije i izazove u ovoj nabavci, za procedure koje su sprovedene tokom 2018. godine.

U cilju povećanja transparentnosti i odgovornosti u procesu javnih nabavki u Ministarstvu zdravstva (MZ), KDI u oktobru 2018. godine je potpisao sporazum o saradnji sa ovom institucijom kojim se omogućava razmena informacija i dobrih praksi koje će doprineti unapređenju procesa javnih nabavki.

U ovom izveštaju su analizirana tri Javna ugovora u vezi sa nabavkom potrošnog materijala za hemodijalizu, koji su sprovedeni tokom 2018. godine. Za analizirane ugovore, Ministarstvo zdravstva je koristilo otvorenu proceduru¹² i dva postupka sa procedurom pregovaranja bez objavljivanja obaveštenja o ugovoru¹³.

Okvirni javni ugovor u javnom postupku¹⁴ bio je praćen brojnim kašnjenjima do dodele ugovora za sve lotove. Iako je obaveštenje o ugovoru bilo objavljeno 19. aprila 2018. godine, zbog žalbi ekonomskih operatera¹⁵ u TRN-u¹⁶, poslednje obaveštenje za potpisivanje ugovora bilo je 13. decembra 2018.¹⁷

Kao posledice kašnjenja u dodeli ugovora za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu, Ministarstvo zdravstva, da bi ispunilo potrebe odeljenja za hemodijalizu, zaključilo je dva ugovora¹⁸ sa postupkom pregovaranja bez objavljivanja¹⁹. Ukupna vrednost za ove nabavke je iznosila 1,449,307.00 evra, od kojih 1,060,620.00 evra je iznosila vrednost potpisanih ugovora za tender sa otvorenom procedurom i 388,687.00 za nabavke sa zatvorenim procedurama²⁰ (206-18-6370-115 i 206-18-8748-115).

Tokom analiziranja ovih ugovora, KDI je pronašao da, odlukom TRN-a²¹, po prvi put nakon više od jedne decenije, nabavka potrošnog materijala za hemodijalizu je sprovedena sa otvorenom procedurom. To je bio pozitivan korak u ispunjenju principa zakona o javnim nabavkama²².

MZ je započelo tenderske procedure oko dva meseca pre isteka postojećeg ugovora za ovu nabavku. Imajući u vidu vremenske rokove koji su obavezujući prema zakonu za sprovođenje ovih procedura, vreme predviđeno za pokretanje javnih nabavki nije bilo dovoljno²³. Proces tenderisanja i dodele ovog ugovora trajao je osam meseci, odnosno od 19. aprila do 13. decembra 2018.

10 Informacije dobijene od strane MZ-a dana 21. novembra 2018. godine

11 Bolnica Acibadem SISTINA: "Šta je dijaliza?", dostupna na: <https://acibademсистина.mk/health/al/index.php/urologija-bubrezi/352-cfare-eshte-dializa.html>

12 Tender pod brojem nabavke: 206-18-2512-111 (datum 19.04.2018)

13 Tender pod brojem nabavke: 206-18-6370-115 (datum 3. septembar 2018.) i 206-18-8748-115 (datum 12. novembar 2018.)

14 Tender pod brojem nabavke: 206-18-2512-111

15 Žalbe ekonomskih operatera (EO) su se odnosile na kriterijume i tehničke specifikacije tenderskog dosijea (TD) iz MZ i odluke MZ-a o dodeli ugovora. Ne odgovarajuća priprema tehničkih specifikacija rezultirala je nezadovoljstvom kod EO koji je podneo žalbu u TRN-u u vezi sa specifikacijama u TD.

16 Odluka TRN-a, broj 348/18 od 17. avgusta 2018. godine i odluka sa brojem 581/18,606/18, od 23. novembra 2018

17 Obaveštenje o potpisivanju ugovora, dostupno na: https://e-prokurimi.rks-gov.net/SPIN_PROD/APPLICATION/IPN/DocumentManagement/DokumentPodaciFrm.aspx?id=311438

18 Obaveštenje o dodeli ugovora: https://e-prokurimi.rks-gov.net/SPIN_PROD/APPLICATION/IPN/DocumentManagement/DokumentPodaciFrm.aspx?id=231506 i https://e-prokurimi.rks-gov.net/SPIN_PROD/APPLICATION/IPN/DocumentManagement/DokumentPodaciFrm.aspx?id=288224

19 Prema Zakonu br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092, član 35 .2.1 (iii)

20 284,040.00€ vrednost ugovora 206-18-6370-115 datum 03.09.2018. i; 104,607.00€ vrednost ugovora 206-18-8748-115 datum 12.11.2018. godine

21 Odluka TRN-a, broj 348/18 od 17. avgusta 2018. godine i odluka sa brojem 581/18,606/18, od 23. novembra 2018

22 Prema Zakonu br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092 (principi)

23 Rokovi za postupke tenderisanja na osnovu iznosa i mogućih žalbi, vidi stranica 21, tabela zakonskih rokova.

Od pomenutog tendera proizašla su dva ugovora, pri čemu prvi ugovor²⁴ je bio za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu sa proizvodima tečni koncentrat bikarbonata, tečnim kiselim koncentratom i linije A-V, u iznosu od 284,040.00 € i potpisan je dana 3. septembra 2018. godine, a drugi ugovor²⁵ je bio za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu sa proizvodima tečni koncentrat bikarbonata i linije A-V, u iznosu od 104,607.00 € i potpisan je 12. novembra 2018. godine. Ova otvorena procedura je rezultirala dodavanjem još dva nova proizvoda, koncentracije istih komponenata ali u tečnom stanju (koncentrat bikarbonata i kiselosti), koji prema navodima kancelarije za kvalitetu Kosovskih centara za hemodijalizu²⁶ su primljeni bez problema od strane aparature koja se koristi. Uvođenje ova dva proizvoda u upotrebu, rezultiralo je uštedom u ceni, u proseku za 64% za koncentrat bikarbonata, linije A-V i dezinfekcioni rastvor, a 97% u ceni za nabavku kiselog koncentrata.

Prvi hitni ugovor²⁷ suočio se sa određenim izazovima. Iako je nastao kao potreba da se ispune hitne potrebe odeljenja za hemodijalizu za lečenje pacijenata, procedura za dodelu ovog ugovora nije iscrpela sve mogućnosti koje daje zakon o javnim nabavkama, kako bi se postigla efikasnost i ekonomičnost korišćenja javnog novca preko ovih procedura. Zbog kašnjenja u otvorenoj proceduri kao posledica žalbi EO-a u vezi sa specifičnostima tendera²⁸, rok za otvaranje ponuda je određen za 3. septembar 2018. Prvi pregovaranje ugovor bez objavljivanja²⁹, potpisan je dana 3. septembra 2018. Ovaj ugovor je potpisan sa jednim EO koji je nov na javnom tržištu za nabavku tečnog koncentrata bikarbonata, tečnog kiselog koncentrata i linija A-V. Zakon o javnim nabavkama, za hitne procedure³⁰ predviđa mogućnost da Ugovorni organ pregovara sa jednim ili više ekonomskih operatera³¹. Obzirom da, ponude primljene u odgovoru na otvorenu proceduru, nisu bile otvorene do 7. septembra 2018. godine, od dokumenata dobijenih od strane MZ-a, KDI nije uspeo da dokaže saznanje MZ-a u vezi sa kapacitetima za realizaciju i kvalifikacije jednog novog EO-a za nabavku gore navedenih proizvoda, i razloge za isključenje EO-a iz ove procedure. Bez obzira na gore navedene izazove, zbog inicijativa za prestanak monopola u nabavci potrošnog materijala za hemodijalizu, ovaj ugovor je građanima uštedeo u proseku 36% cena po jedinici koje su prethodno plaćene za koncentrat bikarbonata i linije A-V, i oko 95% za nabavku kiselog koncentrata.

Takođe, u nedostatku saznanja o ponuđenim cenama u odgovoru na otvorenu proceduru, MZ je koristilo kao osnovu za pregovaranje cene prethodnog ugovora (ugovor sklopljen sa EO koji je više od deset godina snabdevao odeljenje za hemodijalizu ovim proizvodom), a nakon analiziranja cena, KDI je uočio da ugovorene cene u urgentnom ugovoru bile su do 209% (229,039.60€) više u odnosu na cene koje je ponudio isti EO u otvorenoj proceduri samo tri meseci kasnije.

Dalje, iako je tender bio podeljen u tri lotova, ovi lotovi su bili uključeni kao tri komponente jednog jedinstvenog ugovora, gde prema zakonodavstvu o regulisanju javnih nabavki, ukupna vrednost svih lotova je predviđena vrednost ugovora³². U skladu sa ovom zakonskom definicijom, Ministarstvo zdravstva nije trebalo da tretira vrednost ugovora kao izdvojenu vrednost prema predviđanjima za lot³³, pri čemu ovaj ugovor je morao da potpiše i Glavni administrativni službenik³⁴, ovlašćen za potpisivanje ugovora velike vrednosti³⁵, a ne samo odgovorni službenik za nabavke³⁶.

24 Ugovor pod brojem: 206-18-6370-115

25 Ugovor pod brojem: 206-18-8748-115

26 Dokument primljen od strane MZ: Komunikacija putem e-maila od 5. septembra 2018. godine od strane nacionalnog koordinatora za kvalitet Kosovskih centara za hemodijalizu.

27 Ugovor broj: 206-18-6370-115

28 Tender sa brojem nabavke: 206-18-2512-111 (otvorena procedura)

29 Ugovor sa brojem: 206-18-6370-115

30 Zakon br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092, član 35.2.1 (iii)

31 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 50. Slučajevi ekstremne hitnosti: 50.2 Za slučajeve ekstremne hitnosti – postoji mogućnost da se koristi pregovaranje procedura bez objavljivanja obaveštenja o ugovoru, član 35.2.1 (iii) ZJN-a. Ova procedura se može sprovesti sa jednim ili više ekonomskih operatera izabranim od strane ugovornog organa. Ne postoji minimalni vremenski rokovi koji se odnose na izvršenje ove procedure.

32 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 13. Predviđanje vrednosti i klasifikacija ugovora; 13.9: Ako se aktivnosti javnih nabavki dele na nekoliko lotova, i svaki podleže posebnom ugovoru, ukupna predviđena vrednost za sve takve lotove će biti "predviđena vrednost ugovora".

33 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 13. Predviđanje vrednosti i klasifikacija ugovora; 13.4..."Bilo kako bilo, podela u lotove ne podrazumeva podelu vrednosti ugovora ili odstupanje od pragova vrednosti, jer se sastoji od zajedničke vrednosti lota".

34 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 9. Funkcije Glavnog administrativnog službenika; stav 9.1.h. Za potpisivanje ugovora velike vrednosti (od ove odgovornosti je izuzet predsednik, predsednik Skupštine, premijer kao i ministar finansija kada Vlada ili Ministarstvo finansija određuje CAN za obavljanje jedne aktivnosti javne nabavke u skladu sa članom 95. ZJN-a);

35 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 13. Predviđanje vrednosti i klasifikacija ugovora; 13.14 Postavljeni pragovi za razne aktivnosti nabavke su sledeći: od tabele: Nabavka – velika vrednost $\geq 125,000$ €. Ukupna vrednost ugovora 206-18-6370-115 je 284,040.00€

36 Zakon br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092, član 62. stav 2: "pored potpisa odgovornog službenika za nabavke navedenog u stavu 1. ovog člana, ugovori sa velikim vrednostima (preko 125.000 evra) ugovornih organa, takođe moraju da budu potpisani u ime ugovornog organa od Glavnog administrativnog službenika, kao i od strane ministra ili drugog relevantnog javnog organa.

|||||

Što se tiče drugog hitnog ugovora³⁷, potreba s tim je takođe nastala zbog kašnjenja u rešavanju žalbi i odluke TRN-a u tenderu sa otvorenom procedurom³⁸. Ovaj ugovor za hitnu nabavku potrošnog medicinskog materijala za hemodijalizu iz Osnovne liste lekova, sadržala je dva lota, dodeljena je u novembru 2018. Ovom prilikom je MZ zatražilo izražavanje interesovanja od strane šest kompanija, ali zbog kratkih rokova za pripremu³⁹, dobilo je odgovor samo od EO izvođača prvog hitnog ugovora. Takođe, ugovorene cene za dva lota ovog ugovora iznosila su 12% niže od cena za iste proizvode u prethodnom hitnom ugovoru, iako je bio isti ekonomski operater za približnu količinu i rokove.

³⁷ Ugovor broj, 206-18-8748-115; data 12.11.2018

³⁸ Tender sa brojem: 206-18-2512-111

³⁹ Tokom intervjua od 29. novembra i 7. decembra 2018. godine, EO kojeg je MZ pozvalo za tenderisanje u ovoj proceduri, primljeni odgovor o tome zašto dostavili ponudu za ovu proceduru je bio da nisu imali dovoljno vremena za pripremanje ponude i zbog veoma kratkog roka za isporuku proizvoda traženih od strane MZ-a da se to uradi u roku od 24 sati.

|||||

METODOLOGIJA

Za izradu ovog izveštaja korišćene su kvantitativne i kvalitativne analize sa ciljem odražavanja što korektnije situacije u vezi sa aktivnostima nabavki za snabdevanje potrošnim materijalom za hemodijalizu u MZ-u. Ovo istraživanje nastoji da meri sprovođenje zakonodavstva za javne nabavke od strane MZ-a, kroz ispitivanje procesa dodele ugovora za nabavku potrošnog medicinskog materijala za hemodijalizu za 2018. godinu.

U zavisnosti u kojoj fazi nabavke su bili ugovori u vreme kada je sprovedeno ovo istraživanje, uopšteno u svakom od izabranih ugovora su analizirane faze nabavki, od procene potreba i planiranja, priprema tehničkih specifikacija, procena ponuda i dodela ugovora. Pored toga, takođe je analiziran nivo transparentnosti, proporcionalnosti, ravnopravni tretman i ne-diskriminacija ekonomskih operatera, kao i žalbe podnete Telu za razmatranje nabavki (TRN) i odluke donete od ovog organa.

Ova metodologija istraživanja i praćenje u javnim nabavkama, zasnovana je na vodiču i praksama organizacija – ogranaka Transparency International po raznim državama.

TRANSPARENTNOST

Dana 3. oktobra 2018. godine, ministar zdravstva, g. Uran Ismajli, potpisao je memorandum o saradnji sa KDI-om, gde se obavezao na transparentnost i saradnju tokom praćenja procesa javnih nabavki u ovoj instituciji.

Do 11. decembra 2018. godine, u vezi sa dotičnim ugovorom, KDI je poslao dva zahteva za pristup javnim dokumentima, jedan u diviziji za nabavke i jedan u UBKSK.

U oba slučaja, KDI je dobio sva tražena dokumenta i to u okviru zakonskog roka od sedam dana⁴⁰. Veliki broj dokumenata su preuzeti sa zvanične veb stranice Ministarstva zdravstva i sa platforme e-nabavke. Na mnogobrojna pitanja KDI-a, službenici MZ-a su odgovorili preko e-maila, telefona kao i na održanim sastancima sa njima.

Dana 3. septembra 2018. godine, izmena u zakonodavstvu za javne nabavke⁴¹ učinilo je obaveznim objavljivanje ugovora za sve ugovorne organe u platformi e-nabavke. Tokom analize izabranih ugovora za ovaj izveštaj, KDI je pronašao da ugovori dodeljeni u odgovoru na tender sa otvorenom procedurom⁴² kao i prvi ugovor pregovaran bez objavljivanja⁴³ nisu objavljeni u e-nabavke dva dana nakon njihovog potpisivanja⁴⁴. Izražavanjem zabrinutosti od strane KDI-a, Ministarstvo zdravstva je dana 19. februara 2019. godine⁴⁵ objavilo ove ugovore.

40 Zakon br. 03/L-215 o pristupu javnim dokumentima (<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2724>)

41 A01 IZMENA/DOPUNA Uredbe i Operativnog uputstva za javne nabavke, 03.09.2018, član 22. stav f. Obaveštenje o potpisivanju ugovora, tačka 4: • Pored obaveštenja o potpisivanju ugovora, UO mora da objavi potpisani ugovor. Objavljivanje se vrši na platformi za elektronske nabavke, kao dodatni dokument preko funkcije "dodati novi dokument". Odredbe iz ugovora se odnose na ugovor, opšte uslove ugovora, posebne uslove ugovora i cenovnika.

42 Ugovor sa brojem nabavke: 206-18-2512-111, ugovor za Lot 5 i ugovor za Lot 1, 2, 3, 4 i 6

43 Ugovor sa brojem nabavke: 206-18-6370-115

44 Pravila i Operativni vodič za javne nabavke, član 22, objavljivanja; stav f. Obaveštenje o potpisivanju ugovora tačka 1: Ako je jedan UO potpisao javni ugovor koristeći jednu od sledećih procedura: otvorenu, ograničenu, konkurentsku sa pregovorima, pregovaranu bez objavljivanja, kvotiranje cene ili uz minimalnu vrednost, u roku od 2 dana nakon potpisivanja, OS će pripremati obaveštenje za potpisivanje ugovora bez obzira na vrstu ili predviđenu vrednost.

45 E-nabavka: http://e-prokurimi.rks-gov.net/SPIN_PROD/APPLICATION/IPN/DocumentManagement/DokumentPodaciFrm.aspx?id=143179;

ANALIZA UGOVORA

1. PREDTENDERSKA FAZA

a. PLANIRANJE

Dana 20. decembra 2017. godine, MZ je potpisalo ugovor sa procedurama tendera bez objavljivanja⁴⁶, sa ciljem snabdevanja odeljenja za hemodijalizu potrošnim materijalom za lečenje pacijenata. Istorijski, skoro 20 godina, ove materijale je snabdevala jedan jedini ekonomski operater, uz obrazloženje da oprema koja je dobijena od klinike kao donacija ne podržava druge materijale. Međutim, dana 12. decembra 2017. godine jedan ekonomski operater je podneo žalbu⁴⁷ TRN-u u vezi sa zatvorenim procedurom, pod obrazloženjem da se na tržištu nalazi nekoliko raznih opcija potrošnog materijala, svetskog renomea, koji se mogu upotrebiti za istu funkciju. U odluci TRN-a od 20. februara 2018. godine⁴⁸, traži se od Ministarstva zdravstva, da zbog hitnosti, ovo bude zadnji tender sa zatvorenim procedurom, dok se sprovede otvorene procedure.

b. ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA

Odluka TRN-a od 2. februara 2018. godine, jedna je od glavnih osnova za istraživanje tržišta, pri čemu nakon ove odluke, ovaj tender je otvoren za tržište. Pored toga, prema tenderskom dosijeu (TD), MZ je istraživalo tržište i stručnjaci iz ove oblasti su zaključili da postoji šira konkurencija za navedeno snabdevanje⁴⁹.

c. TENDERSKI DOSIJE

Tenderski dosije "Nabavka potrošnog materijala za hemodijalizu iz osnovne liste za FZO", sa brojem nabavke 206-18-2512-1-1-1, bila je pripremljena 15. aprila 2018. godine i sadržala je zahtev za nabavku kao u nastavku:

⁴⁶ Tender sa brojem nabavke: 206/17/5226/115

⁴⁷ TRN, žalba sa brojem: 504/17 od 12. decembra 2017. godine

⁴⁸ Odluka TRN-a, broj 504/17, od 2. februara 2018. godine

⁴⁹ Tender sa brojem nabavke: 206-18-2512-1-1-1, tenderski dosije, str. 16: "Vremenski rok za isporuku je skraćen": Obrazloženje: "Imajući u vidu značaj i osetljivost ovih artikala za hemodijalizu, bilo je potrebno sprovesti prethodno istraživanje u tehničkom smislu funkcionisanja hemodijalaze kao sektora, u cilju pronalaženja rešenja i mogućnosti za što širu konkurenciju, gde je istraženo funkcionisanje u regionu od strane stručnjaka iz oblasti".

|||||

Tenderski dosije se sastoji od sledeća tri dela:

- Deo A:** Procedure tenderisanja koje sadrže uputstva za pripremu tendera;
- Deo B:** Nacrt ugovora koji sadrži ugovorne uslove koje mora da prihvati ponuđač koji dobija ugovor; i
- Deo C:** Tenderski obrazac, tj. dokumenta koje ponuđači moraju da podnose

Ukupna vrednost tendera je iznosila 2,119,898.00€, za ugovor u trajanju od 12 meseci i bio je podeljen u šest lotova kao u nastavku:

#	Predviđena vrednost EURO
LOT 1	€ 682,528.00
LOT 2	€ 359,424.00
LOT 3	€ 39,936.00
LOT 4	€ 780,000.00
LOT 5	€ 180,000.00
LOT 6	€ 78,000.00
Predviđena vrednost	€ 2,119,888.00

Pod obrazloženjem rokova za nabavku⁵⁰, redovni rok od 40 dana smanjen je na 20 dana za dostavljanje/prijem ponuda.

Ministarstvo zdravstva je zahtevalo osiguranje tendera za 120 meseci u sledećim iznosima.

Lot 1 20,000.00 €	Lot 2 10,000.00 €	Lot 3 1,000.00 €
Lot 4 20,000.00 €	Lot 5 5,000.00 €	Lot 6 2,000.00 €

⁵⁰ Tender sa brojem nabavke: 206-18-2512-1-1-1, tenderski dosije, str. 16; "Vremenski rok za isporuku je skraćen": Odgovor DA, obrazloženje: "Potencijalni EO poznaju ovu oblast i unapred su pripremljeni za ovu aktivnost, imajući u vidu prethodnu obradu koja je urađena i obzirom da je za UO od velikog značaja da što pre ugovara neophodni materijal, skraćanje vremenskog roka za tenderisanje na 20 dana je opravdano i ne ograničava konkurenciju".

|||||

Indikativne količine za 12-mesečni period su iznosile:

Br. Lot	Naziv za specifikacijama	Doza/ jedinica	Orijentaciona godišnja količina Sekundarni/tercijarni nivo Orijentaciona godišnja količina Sekundarni/tercijarni nivo Dozvoljeno ne usaglašavanje +/- 30%
LOT 1	- Koncentrat u prahu bikarbonata u kesicama 650gr Kompatibilan sa postojećom aparaturom 4008S.ose	650 g	156,000 komada
	- Tečni koncentrat bikarbonata 8.4% u kantama Kompatibilan sa postojećom aparaturom 4008S.	kanta	780,000 litara
LOT 2	- Kiseli koncentrat u prahu (dry acid concentrates) Composition of ready to use dialysis fluid Na mmol/L=138-140 Ca mmol/L=1.25-1.50 Kmmol/L=2 Glucose-1gr/L Acetati mmol/L=3-6 (obežbediti kante za jednokratnu upotrebu od 5 litara) ili	litres of conc/box 100	702,000 litara
	- Kiseli tečni koncentrat sa sledećim sadržajem: Na mmol/L=138-140 Ca mmol/L=1.25-1.50 Kmmol/L=2 Glucose-1gr/L Acetati mmol/L=3-6	kanta	702,000 litra
LOT 3	- Kiseli koncentrat u prahu (dry acid concentrates) Composition of ready to use dialysis fluid Na mmol/L=138-140 Ca mmol/L=1.25-1.50 Kmmol/L=3 Glucose-0 gr/L Acetati mmol/L=3-6 (obežbediti kante za jednokratnu upotrebu od 5 litara) ili	litres of conc/box	78,000 litra
	- Kiseli tečni koncentrat sa sledećim sadržajem: Na mmol/L=138-140 Ca mmol/L=1.25-1.50 Kmmol/L=3 Glucose-0gr/L Acetati mmol/L=3-6	100 kanta	78,000 litra
LOT 4	- Linije A-V kompatibilne sa aparaturom. Prečnik venske komore 18-22mm, Segment pumpe prečnika 8mm i dužinom preko 32 cm Kompatibilan sa postojećom aparaturom 4008S.	komada	156,000 komada
LOT 5	- Filter polisulfonskih tečnosti, kompatibilan sa aparatom (endotoxine retention capacity > 1.000.000, effective surface area 2.2 m2)	komada	1,500 komada
LOT 6	- Dezinfekcioni rastvor za aparat za hemodijalizu na bazi limunske kiseline 20% maksimalno pakovanje 10L (vruća dezinfekcija) ili	kanta	15,600 litra
	- Dezinfekcioni rastvor za aparat za hemodijalizu na bazi peracetne kiseline sa vodonik peroksidom sa maksimalnom koncentracijom 4%, maksimalno pakovanje 5L (hladna dezinfekcija) ili	kanta	15,600 litra
	- Dezinfekcioni rastvor za aparat za hemodijalizu sa natrijum hipohloritom 10%, maksimalno pakovanje 10L (hladna dezinfekcija).	kanta	15,600 litra

Isti ekonomski operateri su e žalili i u prvostepenoj instanci, odnosno u Ministarstvu zdravstva koja, nakon razmatranja žalbi, ocenila ih je kao neosnovanim. U jednoj od odluka (sa br. 05-6796, od 18.10.2018), MZ je odbacilo kao neosnovanu žalbu EO-a koji je tvrdio da preporučeni EO za ugovor od strane MZ-a, nije ispunio zahteve tenderskog dosijea (TD) u pogledu tehničke i stručne sposobnosti. Konkretno, ovaj EO u svojoj žalbi je tvrdio da proizvodi sa kojima je dostavio ponudu preporučeni EO za ugovor, nisu proizvodi sa specifikacijama kao što je zatraženo i TD-u.

Obrazloženje MZ-a za odbijanje ove žalbe je, između ostalog, i to da i u prethodnom ugovoru su snabdevani od istog EO-a sa istom opremom, koje su korišćene u Centrima za hemodijalizu i da je ispravno funkcionisala⁶¹. MZ se u ovom slučaju pozvala na Hitni ugovor koji je odeljen tokom perioda kada su se žalbe o redovnom procesu razmatrale od strane TRN-a.

Nakon odluke MZ-a, dva EO su podneli žalbe u TRN-u, čije odluke⁶² su objavljene dana 23. novembra 2018.

Prema drugoj odluci od 23. novembra 2018. godine, TRN⁶³ je donelo odluku za dve žalbe EO-a (od 19.10.2018. i 29.10.2018. godine), i delimično ih je okvalifikovao kao zasnovane, pri čemu se odlučuje da ostane na snazi obaveštenje o dodeli ugovora od strane Ugovornog organa. Nakon ove odluke, MZ je nastavilo sa potpisivanjem ugovora za lotove 1, 2, 3, 4 i 6 dana 13. decembra 2018.

Za ugovor za lot 5 nije bilo nijedne žalbe i potpisan je 31. oktobra 2018.

Razbijanje monopola, koji je trajao skoro 20 godina, dovelo je ušteda u proseku za 80% vrednosti koliko su ovi proizvodi ranije plaćeni i cena ugovora sprovedenih sa otvorenim procedurom.

LOT	Ugovor br. 5226	Količina	Jedini-ca	Cena po pakovanju	Ugovor br. 2512	Količina	Jedini-ca	Ukupna cena	Razlika u ceni	Razlika %
1	Koncentrat bikarbonata u prahu	60,940.00	650gr	€ 5.60	Tečni koncentrat bikarbonata	156,000	kanta 5L	€ 1.65	€ 3.95	70.54%
2&3	Kiseli koncentrat u prahu	2,520.00	gr	€65.00	Kiseli tečni koncentrat	156,000	kanta 5L	€ 1.70	€ 63.30	97.38%
4	Linije A-V	59,750.00	komad	€5.00	Linije A-V	156,000	komad	€ 2.09	€ 2.91	58.20%
6	Dezinfekcioni rastvor	1,358	litar	€25.00	Dezinfekcioni rastvor	15,600	litar	€ 2.05	€ 22.95	91.80%

⁶¹ Odluka od 18.10.2018. godine sa br. 05-6796, (e-Nabavke, tenderski dosije sa brojem nabavke:260-18-2512-1-1-1)

⁶² Odluka br. 348/18, odluka br. 581/18,606/18 (<https://oshp.rks-gov.net/?cid=1,71>)

⁶³ Broj odluke 581/18, 606/18 dostupan na: <file:///C:/Users/Asus/OneDrive%20-%20Transparency%20International/Desktop/Ankesat%20dhe%20vendimet%20Hemodializes/581-606-18vend%20perfundimtare.pdf>

UGOVOR SA PREGOVARANOM PROCEDUROM BEZ OBJAVLJIVANJA OBAVEŠTENJA ZA UGOVOR SA BROJEM NABAVKE 206- 18-6370-115

1. PREDTENDERSKA FAZA

U obaveštenju dostavljenom RKJN-u od strane Ministarstva zdravstva, objašnjavaju se razlozi korišćenja zatvorenih tenderskih procedura, prema kome kašnjenja u razmatranju žalbi od strane TRN-a, odnosno potpisivanje ugovora sa redovnom procedurom za lotove 1, 2, 3, 4, 5 i 6 za nabavku medicinskog potrošnog materijala za hemodijalizu⁶⁴ doveli su u opasnost da odeljenja za hemodijalizu ostanu bez ovih proizvoda, shodno tome, vitalne usluge za pacijente koji se leče u hemodijalizi. Zbog toga, sa ciljem ispunjenja hitnih potreba, pokrenuta je procedura nabavke pregovaranjem.

MZ je dana 31. avgusta 2018. godine pokrenulo tender za **Hitnu nabavku medicinskog potrošnog materijala za hemodijalizu sa Osnovne liste lekova** za FZO (Fond zdravstvenog osiguranja) sa br. nabavke **206-18-6370-1-1-5**, prema pregovaranoj proceduri, bez objavljivanja obaveštenja o ugovoru. Tender je bio podeljen po proizvodima čija nabavka je planirana, u tri lota (Lot 1-Tečni koncentrat bikarbonata, Lot 2- Kiseli tečni koncentrat i Lot 3- Linije A-V).

U nedostatku dovoljnih zaliha u apotekama opštih bolnica, MZ je bilo primorano da upotrebi ovu proceduru, koja prema Zakonu o javnim nabavkama⁶⁵ se primenjuje u slučajevima ekstremnih hitnosti. Prema ZJN-u, ekstremna hitnost treba se koristiti u slučajevima kada se situacija ne može predvideti.

Zakonski rokovi za sprovođenje procedura nabavke predviđaju približno 168 dana od objavljivanja, rešavanje žalbi i predtenderskih i tenderskih odluka, do dodele ugovora.

⁶⁴ Obaveštenje za Regulativnu komisiju za javne nabavke od 27. avgusta 2018.

⁶⁵ Član 35.2.1 liii) Zakona o javnim nabavkama

Približan kalendar⁶⁶:

Faza	Opis	Jedinica (dana)
Obaveštenje o ugovoru	Rok za ponudu (ubrzana procedura)	20
	Žalba u UO za TD	5
	Odluka UO	5
	Žalba u TRN	10
	Odluka TRN-a	34
Obaveštenje o dodeli ugovora	Početak procesa procenjivanja nakon otvaranja ponuda	5
	Rok za ispitivanje, procenu i upoređivanje tendera	30
	Zahtev za dodatnu dokumentaciju	5
	Žalba u UO o dodeli ugovora	5
	Odluka UO-a	5
	Žalba u TRN-u	10
	Odluka TRN-a	34
Ukupno		168

Da bi se izbegla potreba korišćenja hitne procedure, MZ u budućnosti bi trebalo da planira početak tenderskih procedura najmanje u skladu sa gore navedenim rokovima (6 meseci pre isteka ugovora). U konkretnom slučaju, čak i da je otvorena tenderska procedura počela odmah nakon odluke TRN-a od 2. februara 2018. godine, opet, zbog rizika žalbi i preispitivanja, ne bi bilo dovoljno vremena za dodelu novog ugovora pre isteka postojećeg ugovora.

2. TENDERSKA PROCEDURA

Prema propisima ZJN-a⁶⁷, tokom izbora EO-a za dodelu ugovora u slučajevima kada se otvorena procedura ne može koristiti, i kada pregovarana procedura je neophodna, UO mora obezbediti da je sproveden konkurentski proces, da uzima optimalan broj ponuda od što više EO što je moguće. UO treba da istražuje tržište za potencijalne snabdevače i da zaključi ugovore po cenama koje ne smeju da budu više od tržišnih cena. Pre određivanja ekonomskog operatera za dodelu ugovora, UO mora pozvati na pregovaranje EO koji nude ova snabdevanja, kako bi se osigurale iste cene sa tržišnim cenama. MZ nije delovalo prema ovim uputstvima pozivajući na pregovaranje samo jednog EO za tri lota, ne koristeći tržišnu konkurenciju i eliminišući mogućnost osiguranja povoljnijih cena.

⁶⁶ Zakon br. 04/L-042 o javnim nabavkama, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04/L-237, Zakonom br. 05/L-068 i Zakonom br. 05/L-092

⁶⁷ Pravila i Operativno uputstvo za javne nabavke, tačka 52.6

UGOVOR SA PREGOVARANOM PROCEDUROM BEZ OBJA- VLJIVANJA OBAVEŠTEN- JA ZA UGOVOR SA BROJEM NABAVKE 206-18-8748-115

1. PREDTENDERSKA FAZA

Isto kao i prethodni ugovori, i ova je nastala kao potreba hitne nabavke izazvane kašnjenjima u dodeli ugovora otvorenom procedurom⁷³.

2. TENDERSKA PROCEDURA

Za razliku od prethodnih hitnih ugovora sa brojem 206-18-6370-115, za drugi ugovor, MZ je poslalo zahtev za ponudu u šest kompanija. Od ovih kompanija, samo EO izvođač u prethodnom ugovoru je podneo ponudu. Tokom intervjuja KDI-a sa EO, održanih 29. novembra i 7. decembra 2018. godine, EO su izjavili da je rok za dostavljanje ponuda bio veoma kratak (manje od 4 radna sata), za proizvode koji nisu za široku potrošnju.

3. PROCENA I DODELA UGOVORA

Ministarstvo zdravstva je zaključilo još jedan ugovor sa pregovaranom procedurom bez objavljivanja obaveštenja o ugovoru sa brojem nabavke 206-18-8748-115. Ovaj ugovor je potpisan dana 12. novembra 2018. godine u iznosu od 104,607.00 evra. I u ovom slučaju Ministarstvo zdravstva je nagradilo ugovorom EO izvođača prethodnog hitnog ugovora.

Iako ugovorene cene u ovom ugovoru su bile približno 55% više od onih koje je ponudio isti EO u otvorenoj proceduri (a koje se pripisuju količinama i rokovima isporuke), ove cene su bile niže od prethodnih hitnih ugovora za skoro 12%.

1. Poređenje sa cenama za iste proizvode iz ugovora sa brojem nabavke 206-18-2512-1-1-1, sa otvorenom procedurom:

⁷³ Ugovor sa brojem nabavke: 206-18-2512-1-1-1

|||||

Opis	Cena drugog pregovaranog ugovora	Cena ugovora sa otvorenom procedurom	Razlika u ceni	Razlika u vrednosti
Tečni koncentrat bikarbonata	0.9	0.33	0.57	63%
Linije A-V	4.2	2.09	2.11	50%

2. Poređenje sa cenama za iste proizvode iz ugovora sa brojem nabavke 206-18-6370-115, pregovaranom procedurom bez objavljivanja:

Opis	Cena prvog pregovaranog ugovora	Cena drugog pregovaranog ugovora	Razlika u ceni	Razlika u vrednosti
Tečni koncentrat bikarbonata	1.02€	0.9€	0.12€	12%
Linije A-V	4.8€	4.2€	0.6€	13%

|||||

ZAKLJUČCI

- Razbijanjem skoro dvadesetogodišnjeg monopola nabavke potrošnog materijala za hemodijalizu, MZ je uštedelo skoro 80% cene koja je prethodno plaćena za 5 od 6 lota stavljenih u tender.
- Potpisivanje ugovora za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu je kasnilo više od 8 meseci od dana objavljivanja za ugovor, kao posledica žalbi ekonomskih operatera. Imajući u vidu zakonske rokove za svaku proceduru, uključujući žalbe, MZ nije započelo proces tenderisanja u dovoljnom vremenu da bi izbeglo hitne potrebe.
- U prvom hitnom ugovoru sa brojem nabavke 206-18-6370-115, Ministarstvo zdravstva nije iskoristilo sve odredbe dozvoljene zakonom da poveća konkurenciju i da obezbedi što bolju cenu kroz stimulaciju konkurencije na tržištu, već je zaključilo direktan ugovor sa jednim ekonomskim operaterom.
- Ugovorena cena u prvom hitnom ugovoru, sa brojem nabavke 206-18-6370-115, iznosila je oko 12% više u odnosu na cenu narednog hitnog ugovora, sa brojem nabavke 206-18-8748-115, sa istim ekonomskim operaterom, sa manjom količinom i približne rokove isporuke.
- Prvi hitni ugovor sa brojem nabavke 206-18-6370-115, čija ukupna vrednost je iznosila 284,040.00€, bila je potpisana samo od strane odgovornog službenika za nabavke.
- Kod drugog hitnog ugovora, MZ je obezbedilo bolju cenu proizvoda, i pozvalo je na učešće 6 ekonomskih operatera. Ipak, vreme za odgovaranje je bilo veoma kratko, što je rezultiralo samo ponudom koju je predao EO izvođač prvog hitnog ugovora sa brojem nabavke 206-18-6370-115.
- Nakon analiziranja i poređenja sa ugovorom koji je dat na osnovu tendera sa otvorenom procedurom, KDI je primetio da ugovorene cene u hitnom ugovoru bile su do 209% više u odnosu na cene sa kojima je predao ponudu isti EO, zbog čega shvatamo značaj otvorene konkurencije imajući u vidu odsustvo poslovne iskrenosti u sprovođenju zatvorenih procedura.

PREPORUKE

- Ministarstvo zdravstva mora osigurati da se procedure nabavke iniciraju u dovoljnom vremenu kako bi se predvidelo ispunjavanje svih rokova utvrđenih zakonom o javnim nabavkama, sa ciljem izbegavanja korišćenja pregovaranih procedura.
- Ministarstvo zdravstva da izvrši analizu tržišta za sve kupovine sa jednim izvorom, kako bi osiguralo da se ne radi sa sličnom situacijom monopola, kao ona dosadašnja za nabavku potrošnog materijala za hemodijalizu.
- Tokom korišćenja pregovaranih procedura, KDI preporučuje da Ministarstvo zdravstva deluje u skladu sa Pravilima i Operativnim vodičima za javne nabavke. Prema odredbama ZJN-a, tokom izbora EO za dodelu ugovora, u slučajevima kada se otvorena procedura ne može koristiti, i kada je pregovarana procedura neophodna, UO mora osigurati da je sproveden konkurentski proces, da uzima optimalan broj ponuda od što više EO što je moguće.
- Regulatorna komisija za javne nabavke treba da pokrene procedure za dopunu sadašnjeg zakonodavstva kako bi kategorizovala i definisala rokove za razmatranje žalbi od strane TRN-a na osnovu prioriteta.
- TRN treba da prioritizuje tretiranje žalbi koje proističu od tendera vezanih za nabavku lekova i materijala od vitalnog značaja za zdravlje građana.

KDI je Nevladina organizacija (NVO) angažovana za podršku razvoja demokratije kroz učešće građana u kreiranju javnih politika i jačanja sektora civilnog društva, sa ciljem da utiče na povećanje transparentnosti i odgovornosti od strane javnih institucija.
Za više informacija o KDI-u, molimo vas posetite www.kdi-kosova.org

Uz finansijsku podršku:

British Embassy
Pristina